Utbildningsutskottets betänkande 1982/83: 26

om anslag till utbildning för vårdyrken, m. m. (prop. 1982/83:100)

ÅTTONDE HUVUDTITELN

I detta betänkande behandlas förslag som regeringen förelagt riksdagen i proposition 1982/83:100 bilaga 10 (utbildningsdepartementet) under avsnittet E Högskola och forskning punkterna E 6 och E 10 jämte motioner.

1. **Utbildning för vårdyrken.** Regeringen har under punkt E 6 (s. 423–434) föreslagit riksdagen att

1. bemyndiga regeringen att inrätta en allmän utbildningslinje, ortopedtekniska linjen, om 80 poäng den 1 juli 1983,

2. fastställa planeringsramar enligt vad som har förordats i propositionen,

3. till Utbildning för vårdyrken för budgetåret 1983/84 anvisa ett reservationsanslag av 379 591 000 kr.

Motionerna

1982/83: 584 av Ulla Ekelund (c) vari yrkas att riksdagen beslutar uttala sig för att för budgetåret 1983/84 antalet nybörjarplatser på läkarlinjen skall vara 936.

1982/83: 594 av Gullan Lindblad (m) och Börje Stensson (fp) vari yrkas att riksdagen hos regeringen anhåller om vidare utredning rörande förutsättningarna för en allmän optikerutbildning omfattande 20 poäng inom högskolan i enlighet med universitets- och högskoleämbetets förslag.

1982/83: 755 av Ingrid Andersson (s) och Ing-Marie Hansson (s) vari yrkas att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts beträffande kombinationstjänster för omvårdnadsforskare.

1982/83: 761 av Karin Israelsson m. fl. (c) vari yrkas att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna behovet av utbildning i kost- och omvårdnadsfrågor hos alla inom sjukvården verksamma för att undvika svält bland sjukhuspatienter.

1982/83: 1090 av Lars Werner m. fl. (vpk) vari – med hänvisning till vad som anförts i den till socialutskottet remitterade motionen 1982/83: 1089 – såvitt nu är i fråga yrkas

3. att riksdagen hos regeringen hemställer om förslag som innebär att en arbetsmedicinsk grundkurs omfattande minst sex veckor införs i läkarutbildningen.

1982/83:1916 av Per Unckel m. fl. (m) vari yrkas

1. att riksdagen beslutar minska antagningen till läkarlinjen med 180 platser på sätt som anges i motionen,

2. att riksdagen beslutar minska antagningen till tandläkarlinjen med 40 platser på sätt som anges i motionen.

1982/83:2164 av Blenda Littmarck (m) och Göran Ericsson (m) vari – med hänvisning till vad som anförts i den till justitieutskottet remitterade motionen 1982/83:2162 – yrkas att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna att i vårdutbildningen bör ingå en grundlig information om alkoholsjukdomars primära och sekundära symtom.

Utskottet

Föredragande statsrådet anför under avsnittet Vissa gemensamma frågor att en rationalisering nu måste göras även inom sektorn för utbildning för vårdyrken för att frigöra resurser för bl. a. en förnyelse av utbildningen inom skilda områden. Det erinras om att undervisningstätheten på många linjer inom bl. a. denna sektor är förhållandevis hög. Därför förordas en minskning av kostnaderna per utbildningsplats som sammanlagt innebär en besparing om 3 milj. kr. under förevarande anslag.

För den kommunala högskoleutbildningen inom sektorn beräknas medel under Bidrag till kommunal högskoleutbildning m. m. Frågor om planeringsramar för dessa utbildningar behandlas dock under anslaget Utbildning för vårdyrken. Föredragande statsrådet förordar *planeringsramar* som innebär sammanlagt 10939 nybörjarplatser *för den kommunala högskoleutbildningen* inom sektorn. Detta innebär en minskning med 310 platser jämfört med innevarande budgetår. Minskningen är enligt statsrådet ingen reell nedskärning utan i stället en anpassning till det minskade kapacitetsutnyttjandet. Detta gäller bl. a. hälso- och sjukvårdslinjen samt påbyggnadslinjer i anslutning till denna. Sociala omsorgslinjen och rehabiliteringslinjen ersätter båda äldre linjer fr. o. m läsåret 1983/84. Båda linjerna föreslås få fler nybörjarplatser än de linjer de ersätter.

En ny linje, *ortopedtekniska linjen* om 80 poäng, föreslås inrättas den 1 juli 1983. Linjen, som får inriktningar mot verksamhet som ortopedingenjör och ortopedtekniker, skall ersätta den utbildning som nu ges som specialkurs inom gymnasieskolan. Linjen föreslås förläggas till Jönköping och få 30 nybörjarplatser. Utskottet tillstyrker vad som förordats om den nya linjen och föreslår att riksdagen bemyndigar regeringen att inrätta linjen den 1 juli 1983.

Utskottet har heller inte något att erinra mot föreslagna planeringsramar i övrigt för den kommunala högskoleutbildningen inom sektorn och föreslår att riksdagen fastställer dem.

Med hänvisning bl. a. till risken för ett framtida överskott på läkare föreslogs i föregående års budgetproposition beträffande *läkarlinjens dimensionering* att antalet nybörjarplatser skulle minskas med 90 vid Karolinska institutet i Stockholm läsåret 1982/83. Utbildningsutskottet (UbU 1981/82: 20) ansåg emellertid att riksdagen inte hade underlag för beslut om en minskad dimensionering och föreslog att riksdagen skulle fastställa oförändrade planeringsramar för läkarlinjen samt anvisa 1 432 000 kr. mer än vad som beräknats för läkarlinjen i budgetpropositionen. Riksdagen beslöt i enlighet med utskottets förslag (rskr 1981/82: 248). En besparing av den storlek som den dåvarande regeringen bedömt vara möjlig redan under budgetåret 1982/83 – dvs. en minskning med 90 platser till en kostnad av 1 432 000 kr. – borde enligt utskottets uppfattning ske budgetåret 1983/84 under förutsättning att resultaten av den under våren 1982 pågående analysen m. m. av läkarbehovet inte gav anledning till annan bedömning.

I årets budgetproposition framhålls att vissa uppgifter pekar på att tillgången på läkare i framtiden kommer att bli god i förhållande till den efterfrågan som kan förväntas. Arbetsmarknaden är emellertid enligt föredragande statsrådet komplicerad att bedöma. Därför föreslås oförändrad utbildningskapacitet nästa läsår. Statsrådet anmäler emellertid sin avsikt att i nästa budgetproposition återkomma med en samlad prövning av frågan om läkarutbildningens dimensionering och då även ta hänsyn till ett väntat förslag från universitets- och högskoleämbetet (UHÄ) om integrerad vårdyrkesutbildning i Linköping. UHÄ:s förslag beträffande vårdutbildningen i Linköping är numera överlämnat till regeringen.

I två motioner föreslås en minskad planeringsram för läkarlinjen för att undvika ett framtida överskott av läkare. Motionärerna framhåller att beslut måste fattas långt innan det förväntade överskottet kan beräknas uppstå med tanke på att det i allmänhet tar tolv år innan en specialistutbildad läkare är färdig med sin utbildning. I motion 1982/83: 584 yrkas en minskning med 90 till totalt 936 nybörjarplatser. I motion 1982/83: 1916 (yrkande 1) föreslås att planeringsramen skall minskas med 180 platser, varav 90 vid Karolinska institutet och 90 på det sätt som regeringen finner lämpligt. Motionärerna finner det inte rimligt att utbilda för många läkare då utbildningen kostar mellan 600 000 kr. och 900 000 kr. per färdig läkare.

Med hänsyn till att en samlad prövning nu skall göras av de komplicerade frågor som rör läkarutbildningens dimensionering, varvid ställning även skall tas till frågan om en integrerad vårdutbildning i Linköping, anser utskottet att riksdagen inte bör ändra dimensioneringen av läkarlinjen nästa budgetår. Riksdagen bör därför avslå motionerna 1982/83: 584 i denna del och 1982/83: 1916 yrkande 1 i denna del och fastställa de planeringsramar för läkarlinjen som föreslås i budgetpropositionen.

Riksdagen beslöt vid föregående riksmöte om en minskning av *tandläkarlinjens dimensionering* läsåret 1982/83. Vid tandläkarutbildningen i Malmö minskades antalet nybörjarplatser med 40 till 60.

I årets budgetproposition föreslås oförändrade planeringsramar för tandläkarlinjen om totalt 380 platser nästa läsår.

Enligt motion 1982/83:1916 (yrkande 2) kommer det att vara ett överskott av 800 tandläkare år 1985. Därför bör tandläkarlinjen få färre nybörjarplatser redan nästa budgetår. Antalet utbildningsplatser i Umeå bör minskas med 20. Vidare bör regeringen på det sätt den finner lämpligt minska antalet platser i Stockholm och Göteborg med sammanlagt 20.

Utskottet har nyss redovisat att riksdagen minskade dimensioneringen av tandläkarutbildningen innevarande budgetår med 40 platser. Utskottet anser att någon ytterligare minskning av antalet nybörjarplatser inte bör ske inför nästa budgetår, eftersom remissbehandling och beredningsarbete beträffande 1978 års tandvårdsutrednings (S 1978:01) förslag ännu inte avslutats. Riksdagen bör därför med avslag på motion 1982/83:1916 yrkande 2 i denna del fastställa planeringsramar för tandläkarlinjen i enlighet med vad föredragande statsrådet förordat.

Utskottet har inget att erinra mot föreslagna *planeringsramar i övrigt* och föreslår att riksdagen fastställer dem.

Med hänvisning till sina ställningstaganden i det föregående till dimensioneringen av vårdyrkesutbildningen inom den statliga högskolan föreslår utskottet beträffande *medelsberäkningen* att riksdagen med bifall till proposition 1982/83:100 och med avslag på motionerna 1982/83: 584 i denna del och 1982/83:1916 i denna del för budgetåret 1983/84 anvisar ett reservationsanslag av 379591000 kr.

Optikerutbildning sker i dag inom gymnasieskolan på en tvåårig specialkurs följd av praktik och legitimationsutbildning i form av en tolv veckors högre specialkurs.

En arbetsgrupp tillsatt av UHÄ föreslog i UHÄ-rapport 1979:12 att optikerutbildningen skall föras över till högskolan. Efter ytterligare utredningsarbete vid universitetet i Uppsala och Chalmers tekniska högskola i Göteborg samt remissbehandling har UHÄ föreslagit regeringen att en allmän utbildningslinje, optikerlinjen om 20 poäng, inrättas den 1 juli 1983. UHÄ har beräknat kostnaden under sektorsanslaget till 515000 kr. nästa budgetår, varav 350000 kr. beräknas föras över från gymnasieskolanslaget. Till detta kommer en kostnad om 600000 kr. för utrustning.

Föredragande statsrådet är inte beredd att tillstyrka UHÄ:s förslag. Den tvååriga specialkursen ger inte allmän behörighet utan ett fritt tillval av erforderliga ämnen. Ett sådant fritt tillval skulle enligt statsrådets mening inkräkta på utrymmet för de yrkesspecifika ämnena. Mot bl. a. denna bakgrund anser statsrådet att en förbättring av legitimationsutbildningen genom förlängning av den högre specialkursen inom gymnasieskolan bör övervägas i första hand. Skolöverstyrelsen (SÖ) skall få i uppdrag att efter samråd med UHÄ utreda och komma in med förslag i frågan.

I motion 1982/83: 594 yrkas att riksdagen hos regeringen skall begära ytterligare utredning av förutsättningarna för en allmän utbildningslinje, optikerlinjen om 20 poäng, inom högskolan i enlighet med UHÄ:s förslag. Motionärerna förordar att de som går den tvååriga specialkursen för optikerutbildning inom gymnasieskolan skaffar sig allmän behörighet för högskolestudier genom att delta i kommunal vuxenutbildning. Därigenom skulle inte något fritt tillval inom kursen behöva inkräkta på de yrkesspecifika ämnenas utrymme. I motionen erinras om att remissinstanserna tillstyrkt att legitimationsutbildningen förs till högskolan.

Utskottet noterar att UHÄ:s utredning och remissbehandlingen av denna har visat att legitimationsutbildningen för optiker behöver förlängas. Remissinstanserna har tillstyrkt att utbildningen förs till högskolan. Oenighet har emellertid rått bland remissinstanserna om hur lång utbildningen bör vara och om sektorstillhörigheten. I utredningsarbetet har inte ingått överväganden om förlängning av den befintliga högre specialkursen inom gymnasieskolan. När nu statsrådet funnit vissa skäl tala för att bibehålla en förlängd legitimationsutbildning inom gymnasieskolan bör som aviseras i budgetpropositionen även denna fråga utredas. När denna utredning inom SÖ om förlängning av legitimationsutbildningen avslutats och ett mera fullständigt utredningsmaterial föreligger – både det redan föreliggande från UHÄ och det nya från SÖ – förutsätter utskottet att regeringen återkommer till riksdagen i frågan. Med det anförda bör riksdagen avslå motion 1982/83: 594.

Riksdagen bör enligt motion 1982/83: 761 som sin mening ge regeringen till känna vad som i motionen anförts om behovet av *utbildning i kost- och omvårdnadsfrågor* för alla inom sjukvården verksamma för att undvika svält bland sjukhuspatienter. Motionärerna refererar till en rapport (SPRI-rapport 101), Att ansvara för mat på sjukhus, från sjukvårdens och socialvårdens planerings- och rationaliseringsinstitut. I denna rapport beskrivs faktorer inom vårdorganisationen som kan leda till att patienter får otillräcklig näringstillförsel. Motionärerna hävdar att kostkunskapen fått minskat utrymme inom vårdutbildningarna och anser att personal inom vårdyrken och sjukhusadministration måste få en bättre utbildning i kostfrågor.

Vid riksmötet 1981/82 behandlade socialutskottet (SoU 1981/82: 34 s. 2–3) en motion om sjukhussvält. Socialutskottet redovisade därvid bl. a. arbetet inom den särskilda expertgrupp för samordning av sjukhuskosten (ESS), som är knuten till statens livsmedelsverk. Socialutskottet redovisade också hur betydelsen av kunskap om kostfrågor i utbildningen uppmärksammats och framförts till UHÄ:s arbetsgrupp för översyn av läkarlinjen. Enligt socialutskottet hade kostfrågorna på senare tid också uppmärksammats vid planeringen av vårdutbildningen inom gymnasieskolan och den kommunala högskolan.

Utbildningsutskottet förutsätter att de centralt och lokalt utbildningsansvariga i sitt arbete med utbildningsplaner, kursplaner och studieplaner

uppmärksammar det arbete beträffande bl. a. kostfrågor som rapporteras från t. ex. livsmedelsverket och SPRI. Utskottet vill i sammanhanget också erinra om att forskartjänster inom högskolan finns inom t. ex. ämnena näringslära, klinisk näringslära och omvårdnadsforskning. Med hänvisning till det anförda anser utskottet att något särskilt uttalande från riksdagen om betydelsen av utbildning för vårdpersonal i kost- och omvårdnadsfrågor inte behöver göras. Riksdagen bör därför avslå motion 1982/83: 761. Utskottet erinrar om att fortbildning av redan anställd personal inom sjukvården är en fråga för sjukvårdshuvudmännen.

Enligt motion 1982/83: 1090 (yrkande 3) skall riksdagen hos regeringen hemställa om förslag som innebär att en *arbetsmedicinsk kurs* om minst sex veckor införs i läkarutbildningen.

Riksdagen har vid innevarande riksmöte avslagit ett motsvarande motionsyrkande med hänvisning till pågående arbete inom UHÄ med en ny utbildningsplan för läkarlinjen (UbU 1982/83: 6 s. 10). I det förslag till utbildningsplan (UHÄ-rapport 1982: 16) som nyligen remissbehandlats finns förslag bl. a. om förstärkt utbildning i arbetsmedicin. Med det anförda föreslår utskottet att riksdagen avslår motion 1982/83: 1090 yrkande 3.

En grundlig *information om alkoholsjukdomars primära och sekundära symtom* bör enligt motion 1982/83: 2164 ingå i vårdutbildningen.

Liknande motionsyrkanden avslog riksdagen under hösten 1983 i enlighet med utbildningsutskottets betänkande UbU 1982/83: 6 (s. 10–11). Utskottet erinrade i detta betänkande om att vårdyrkesutbildningen enligt målen för hela sektorn skall anordnas så att de studerande skaffar sig en helhetsbild av människan grundad på förståelse för sambandet mellan den enskildes hälsotillstånd och ekonomiska, sociala och andra bakomliggande förhållanden. Utskottet ansåg att en sådan helhetssyn innefattar de för samhället och den enskilde allvarliga frågorna om alkoholen och dess skadeverkningar. Betydande resurser tas i anspråk för vård av människor med sjukdomar och skador som har sin grund i alkoholmissbruk. Utskottet utgick därför självklart från att de centralt och lokalt utbildningsansvariga beaktar alkoholfrågorna vid den närmare utformningen av vårdyrkesutbildningen. Utskottet hänvisar till sitt betänkande UbU 1982/83: 6 och föreslår att riksdagen avslår motion 1982/83: 2164.

I motion 1982/83: 755 yrkas att riksdagen som sin mening skall ge regeringen till känna att förutsättningarna bör prövas för inrättande av *kombinationstjänster* för omvårdnadsforskare inom såväl öppen som sluten vård. Tjänsterna skall innebära att innehavaren får ägna sig åt både vårdarbete och forskning. Tjänsterna skall vara inrättade av sjukvårdshuvudmännen med statligt bidrag till lönekostnaderna.

Utskottet erinrar om att ett nytt statsbidragssystem införts för den kommunala högskolan och att det statliga stödet utgår i form av schablon-

bidrag som används av utbildningshuvudmännen bl. a. för inrättande av lärartjänster. I enlighet med riksdagens beslut vid riksmötet 1981/82 (prop. 1981/82: 89, UbU 1981/82: 20, rskr 1981/82: 248) finns det för den kommunala högskoleutbildningen inom vårdområdet kommunalt reglerade lärartjänster bl. a. med särskild inriktning mot forskning och utvecklingsarbete, för vilka doktorsexamen är ett behörighetskrav. Med hänvisning till det anförda föreslår utskottet att riksdagen avslår motion 1982/83: 755.

Utskottet hemställer

1. att riksdagen bemyndigar regeringen att inrätta en allmän utbildningslinje, ortopedtekniska linjen om 80 poäng, den 1 juli 1983,
2. att riksdagen fastställer planeringsramar för den kommunala högskolans allmänna linjer och påbyggnadslinjer inom sektorn för utbildning för vårdyrken,
3. att riksdagen med avslag på motionerna 1982/83: 584 i denna del och 1982/83: 1916 yrkande 1 i denna del fastställer planeringsramar för läkarlinjen enligt vad som förordats i proposition 1982/83: 100,
4. att riksdagen med avslag på motion 1982/83: 1916 yrkande 2 i denna del fastställer planeringsramar för tandläkarlinjen enligt vad som förordats i proposition 1982/83: 100,
5. att riksdagen fastställer planeringsramar i övrigt enligt vad som förordats i proposition 1982/83: 100,
6. att riksdagen med bifall till proposition 1982/83: 100 och med avslag på motionerna 1982/83: 584 i denna del och 1982/83: 1916 i denna del till *Utbildning för vårdyrken* för budgetåret 1983/84 anvisar ett reservationsanslag av 379 591 000 kr.,
7. att riksdagen beträffande optikerutbildning avslår motion 1982/83: 594,
8. att riksdagen beträffande uttalande om utbildning av vårdpersonal i kost- och omvårdnadsfrågor avslår motion 1982/83: 761,
9. att riksdagen beträffande arbetsmedicinsk kurs inom läkarlinjen avslår motion 1982/83: 1090 yrkande 3,
10. att riksdagen beträffande information om alkoholsjukdomars primära och sekundära symtom avslår motion 1982/83: 2164,
11. att riksdagen beträffande vissa kombinationstjänster avslår motion 1982/83: 755.

2. **Bidrag till kommunal högskoleutbildning m. m.** Utskottet tillstyrker regeringens förslag under punkt E 10 (s. 458–462) och hemställer

att riksdagen till *Bidrag till kommunal högskoleutbildning m. m.* för budgetåret 1983/84 anvisar ett reservationsanslag av 182 333 000 kr.

Stockholm den 14 april 1983

På utbildningsutskottets vägnar
GEORG ANDERSSON

Närvarande vid ärendets slutbehandling: Georg Andersson (s), Kerstin Göthberg (c), Bengt Wiklund (s), Lars Gustafsson (s), Rune Rydén (m), Helge Hagberg (s), Lennart Bladh (s), Birgitta Rydle (m), Pär Granstedt (c), Iris Mårtensson (s), Lars Svensson (s), Göran Allmér (m), Jörgen Ullenhag (fp), Birger Hagård (m) och Sonia Thomasson (vpk).

Reservationer

1. Planeringsramar för läkarlinjen (punkt 1, mom. 3)

Rune Rydén, Birgitta Rydle, Göran Allmér och Birger Hagård (alla m) anser

dels att den del av utskottets yttrande som på s. 3 börjar "Med hänsyn" och slutar "i budgetpropositionen" bort ha följande lydelse:

Enligt utskottets uppfattning är det nu nödvändigt att minska antalet nybörjarplatser på läkarlinjen för att undvika ett framtida överskott av läkare. Det kan inte vara rimligt, vare sig ur samhällets eller den enskilde studerandes synvinkel, att utbilda för många läkare bl. a. med tanke på utbildningens längd och kostnaderna för den. Därför bör riksdagen fastställa en planeringsram om totalt 846 nybörjarplatser nästa budgetår. Minskningen bör som föreslås i motion 1982/83: 1916 ske med 90 platser vid Karolinska institutet och med ytterligare 90 platser på det sätt regeringen finner lämpligt.

dels att utskottets hemställan under 3 bort ha följande lydelse:

3. att riksdagen med bifall till motion 1982/83: 1916 yrkande 1 i denna del samt med anledning av proposition 1982/83: 100 och motion 1982/83: 584 i denna del fastställer planeringsramar för läkarlinjen enligt vad utskottet förordat,

2. Planeringsramar för tandläkarlinjen (punkt 1, mom. 4)

Rune Rydén, Birgitta Rydle, Göran Allmér och Birger Hagård (alla m) anser

dels att den del av utskottets yttrande som på s. 4 börjar "Utskottet har nyss" och slutar "statsrådet förordat" bort ha följande lydelse:

Utskottet anser att riksdagen bör besluta om en minskning av tandläkarlinjens dimensionering även inför nästa läsår. Med tanke på det beräknade överskottet av 800 tandläkare år 1985 bör tandläkarlinjen minskas med 40 platser, varav 20 i Umeå och 20 sammanlagt i Stockholm och Göteborg fördelade på det sätt regeringen finner lämpligt. Riksdagen bör således bifalla motion 1982/83:1916 yrkande 2 i denna del.

dels att utskottets hemställan under 4 bort ha följande lydelse:

4. att riksdagen med bifall till motion 1982/83:1916 yrkande 2 i denna del och med anledning av proposition 1982/83:100 fastställer planeringsramar för tandläkarlinjen enligt vad utskottet förordat,

3. Medelsberäkningen (punkt 1, mom. 6)

Under förutsättning av bifall till reservationerna 1 och 2

Rune Rydén, Birgitta Rydle, Göran Allmér och Birger Hagård (alla m) anser

dels att den del av utskottets yttrande som på s. 4 börjar "Med hänvisning" och slutar "379 591 000 kr." bort ha följande lydelse:

Med hänvisning till vad som yrkats i reservationerna 1 och 2 beträffande dimensioneringen av vårdyrkesutbildningen inom den statliga högskolan föreslår utskottet att riksdagen med bifall till motion 1982/83:1916 i denna del samt med anledning av proposition 1982/83:100 och motion 1982/83:584 i denna del under anslaget Utbildning för vårdyrken för budgetåret 1983/84 anvisar 3,2 milj. kr. mindre än vad som beräknats i budgetpropositionen till läkarutbildningen och 1,3 milj. kr. mindre beträffande tandläkarutbildningen. Därvid tas hela besparingen ut under förevarande anslag. Vissa återföringar från anslagen till medicinska och odontologiska fakulteterna samt till vissa tandvårdskostnader blir därför nödvändiga.

dels att utskottets hemställan under 6 bort ha följande lydelse:

6. att riksdagen med bifall till motion 1982/83:1916 i denna del samt med anledning av proposition 1982/83:100 och motion 1982/83:584 i denna del till *Utbildning för vårdyrken* för budgetåret 1983/84 anvisar ett reservationsanslag av 375 091 000 kr.,

Norstedts Tryckeri, Stockholm 1983